

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-30>

УДК 332.01

Дмитро МАЗУР
Київський метрополітен
Олександр МАЗУР
Київський університет ринкових відносин
Галина МАЗУР
Вінницький інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено сучасний стан формування та використання оборотних коштів в системі управління фінансовим станом підприємства. Розкрито сутність ефективності використання оборотних коштів та як залежить від них ліквідність підприємства, його фінансова стійкість, платоспроможність та рентабельність. Проілюстровані принципові підходи до формування оборотних активів підприємства. Відображено різні співвідношення рівня ефективності і ризику використання оборотного капіталу. Визначено структуру оборотних активів шляхом прискорення їх активності. Розглянуто шляхи поліпшення оборотних коштів для впровадження сучасних технологій та інших досягнень науково-технічного прогресу. Визначено планові потреби в оборотних коштах, які передбачають розробку норм відносно тривалої дії і нормативів на конкретний період.

Розглянуто управління оборотними коштами як складову частину фінансового менеджменту. Визначено цілі та завдання формування оборотних коштів та узгодження їх із стратегічними цілями підприємства. Розкрито базову політику та методи управління оборотних коштів в розрізі окремих його складових частин. Сформовано склад та структуру оборотних коштів. Розроблено механізм управління складовими оборотних коштів. Визначено обсяг і структура оборотних активів, джерела їх покриття і співвідношення між ними, достатнього для забезпечення довгострокової виробничої і ефективної фінансової діяльності підприємства.

Розглянуто модель кругообігу капіталу підприємства. Визначено формулу, за якою розраховується тривалість операційного циклу підприємства. Розроблено схему виробничого та фінансового циклів обігу оборотного капіталу підприємства. Сформовано політику управління оборотним капіталом. Оптимізовано структуру оборотних активів.

Ключові слова: оборотні кошти, фінансовий менеджмент, коефіцієнт оборотності, період фінансового циклу, період виробничого циклу, політика управління оборотним капіталом.

Dmytro MAZUR
Kyiv metro
Oleksandr MAZUR
Kyiv University of Market Relations
Galina MAZUR
Vinnytsia Institute PJSC "MAUP University"

FORMATION AND USE OF RETURNED FUNDS IN THE SYSTEM OF MANAGEMENT OF THE FINANCIAL STATE OF THE ENTERPRISE

The article examines the current state of formation and use of working capital in the system of managing the company's financial condition. The essence of the efficiency of the use of working capital is disclosed and how the company's liquidity, its financial stability, solvency and profitability depend on them. The principled approaches to the formation of the company's current assets are illustrated. Different ratios of the level of efficiency and the risk of using working capital are shown. The structure of current assets was determined by accelerating their activity. Ways of improving working capital for the introduction of modern technologies and other achievements of scientific and technological progress are considered. Planned needs for working capital have been determined, which provide for the development of relatively long-term norms and norms for a specific period.

Management of working capital is considered as a component of financial management. The goals and objectives of the formation of working capital and their coordination with the strategic goals of the enterprise are determined. The basic policy and methods of working capital management in terms of its individual components are disclosed. The composition and structure of working capital has been formed. A mechanism for managing working capital components has been developed. The amount and structure of current assets, the sources of their coverage and the ratio between them, sufficient to ensure the long-term production and efficient financial activity of the enterprise, are determined. The model of the circulation of capital of the enterprise is considered. The formula for calculating the duration of an enterprise's operating cycle has been determined. A scheme of the production and financial cycles of the circulation of the working capital of the enterprise has been developed. A working capital management policy has been formed. The structure of current assets has been optimized.

Keywords: working capital, financial management, turnover ratio, financial cycle period, production cycle period, working capital management policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У ринкових умовах в умовах невизначеності та ризику функціонування суб'єктів підприємницької діяльності важливим є забезпечення підприємства оборотними коштами. Безперервність процесу виробничої та комерційної діяльності потребує постійного інвестування коштів у елементи оборотних

активів для здійснення розширеного відтворення. Відсутність чи надлишок коштів призводить до розбалансування руху матеріальних і фінансових ресурсів, недофінансування господарської діяльності та до фінансових ускладнень на підприємствах.

Від ефективності використання оборотних коштів залежить ліквідність підприємства, його фінансова стійкість, платоспроможність та рентабельність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вивченням питання формування та використання оборотних коштів в системі займалися О.А. Боровик, І.О. Бланк, О.Б. Вагченко, Л.А. Демчук, М.С. Вітков, А.М. Поддєрьогін, В.М. Шелудько, В.З. Бугай, Л.В. Рудюк, Т.В. Мордвінцева, О.М. Рудницька, Д.Ф. Стахова, Н.П. Харьковський, М.І. Петик, Н.М. Рудик, Н.В. Чебанова, В.М. Суторміна, Р.Л. Лупак, І.В. Піх, В.І. Маргасова, Н.І. Міщенко, І.П. Сорока, О.О. Гетьман, В.М. Шаповал, С.В. Степаненко, В.Г. Андрійчук, А.А. Ільєнко, М.В. Іванова, О.В. Лиса, Н.Ю. Іванова та інші.

Формування цілей статті

Метою статті є обґрунтування теоретичних, методичних і практичних засад щодо формування та використання оборотних коштів в системі управління фінансовим станом підприємства.

Виклад основного матеріалу

Підприємства, які працюють в умовах ринку, несуть повну відповідальність за своїми зобов'язаннями перед ланками фінансово-кредитної системи, постачальниками, власними працівниками, а також за результатами виробничо-фінансової діяльності. Здатність підприємства своєчасно погашати свої боргові зобов'язання характеризує його фінансовий стан.

Основою фінансової стійкості є виважена, раціональна організація й ефективне використання оборотних коштів. Але це не означає, що підприємство має вкладати оборотний капітал лише у високоліквідні активи з метою зниження ймовірного ризику та отримання найвищого прибутку [1].

Під фінансовим станом підприємства розуміють також рівень його забезпеченості відповідним обсягом фінансових ресурсів, необхідних для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасних грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями [2].

Фінансовий стан – одна з найважливіших характеристик виробничо-фінансової діяльності підприємств. Він може бути стійким або нестійким.

Кожне підприємство намагається досягти стабільного фінансового стану. Метою оцінки фінансового стану підприємства є пошук резервів збільшення його прибутковості, рентабельності та платоспроможності.

До основних показників, що характеризують фінансовий стан підприємства, належать такі [3]: прибутковість (рентабельність); оптимальний розподіл прибутку; оптимальні розміри власних оборотних коштів, які забезпечують нормальний процес виробництва та реалізації продукції; наявність власних джерел формування оборотних коштів в обсязі, достатньому для їх покриття; платоспроможність підприємства.

Якщо підприємство досягає у вказаних напрямках необхідних оптимальних параметрів, його фінансовий стан є стійким.

Найважливішим показником фінансового стану підприємства є його забезпеченість власними оборотними коштами та ефективність їх використання.

Управління оборотними коштами є пріоритетним в загальній системі управління фінансовою стабільністю підприємства. Політика управління оборотними коштами повинна забезпечити пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності і ефективністю роботи, що зводиться до вирішення таких двох важливих задач, як забезпечення платоспроможності та прийнятної обсягу, структури і рентабельності активів [4].

У кожного підприємства для забезпечення нормального процесу виробництва має бути відповідна кількість оборотних коштів. Розмір цих активів на певному підприємстві пов'язаний як з обсягом виробництва, так і зі швидкістю їх обороту. Розширення обсягів виробництва потребує збільшення оборотних коштів [5].

Аналіз забезпеченості підприємства оборотними коштами і ефективності їх використання має суттєве значення для оцінки фінансового стану підприємства.

Забезпеченість підприємства власними оборотними коштами визначається порівнянням їх фактичної наявності, що визначається за балансом на відповідну звітну дату, зі встановленим нормативом (плановою потребою). Наявність як надлишку, так і нестачі оборотних коштів негативно впливає на фінансову діяльність підприємства, його фінансовий стан [6].

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів на підприємствах розраховуються такі показники: оборотність (тривалість одного обороту) у днях; коефіцієнт оборотності; коефіцієнт завантаження і коефіцієнт ефективності використання оборотних коштів [7; 8].

Прискорення оборотності оборотних коштів дає можливість підприємству вивільнити додаткові кошти з обороту та використати їх у виробництві.

Розрахунок коефіцієнта завантаження і коефіцієнта ефективності використання оборотних коштів дає можливість з'ясувати, скільки оборотних коштів припадає на 1 грн реалізованої продукції, наданих послуг і який прибуток отримало підприємство на 1 грн середніх залишків оборотних коштів. І що більше прибутку припадає на 1 грн середніх залишків оборотних коштів, то ефективніше вони використовуються [9, 10].

Пошук шляхів поліпшення оборотних коштів передбачає насамперед впровадження сучасних технологій та інших досягнень науково-технічного прогресу. Важливу роль у цьому відіграє удосконалення відносин з іншими господарюючими суб'єктами, контрагентами даного підприємства [11].

Функціонування оборотних коштів розпочинається з моменту їх формування і розміщення.

Оптимальне розміщення оборотних коштів забезпечує [12, 13]: розрахунок потреби в оборотних коштах; щорічне уточнення встановлених нормативів з урахуванням зміни умов господарювання, рівня інфляції та інших чинників; раціональна система фінансування оборотних коштів; контроль за раціональним використанням оборотних коштів; аналіз ефективності їх кругообігу та розробка заходів, спрямованих на прискорення оборотності.

Визначення планової потреби в оборотних коштах передбачає розробку норм відносно тривалої дії і нормативів на конкретний період – рік, півріччя, квартал [14].

До першочергових задач управління оборотними коштами підприємства можна віднести підвищення швидкості та скорочення часу їх обороту, оптимізація структури, підвищення рентабельності та контроль за рівнем оборотних підприємства. Оптимізувати структуру оборотних коштів можна шляхом прискорення їх оборотності, є першочерговою задачею підприємств в сучасних умовах і досягається різними шляхами. Раціональне формування та використання оборотних коштів на підприємстві сприятиме підвищенню ефективності управління оборотним капіталом.

Реалізація правильно сформованої політики управління оборотними коштами дозволить підприємствам покращити своє фінансове становище та отримати планові прибутки. Покращення основних показників фінансово-господарської діяльності підприємств є найпершою і найголовнішою умовою на шляху до забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави та підвищення благополуччя суспільства.

Управління оборотними коштами традиційно розглядається як складова частина фінансового менеджменту і, в свою чергу, поділяється на дві глобальні частини – управління формуванням та управління використанням оборотних коштів [15].

Відповідно до вищенаведених тверджень, суб'єктам господарювання варто слідувати структурно-логічній послідовності запровадження системи управління оборотними коштами. Узагальнюючи вище сказане, варто виділити наступну послідовність побудови системи управління оборотними коштами підприємства [16]: визначення цілей та завдань формування оборотних коштів, узгодження їх із стратегічними цілями підприємства; аналіз ефективності використання оборотних коштів в попередньому періоді та формулювання рекомендацій на наступний період; вибір базової політики та методів управління оборотних коштів в розрізі окремих його складових частин; формування складу та структури оборотних коштів на наступний період у відповідності до встановленого виробничого плану; розробка механізму управління складовими оборотних коштів: введення механізму управління оборотних коштів в дію (оперативне управління); моніторинг та контроль отриманих результатів, зіставлення їх з поставленими задачами.

Управління використанням оборотних коштів підприємства пов'язано з конкретними особливостями формування їх операційного циклу. Операційний цикл підприємства являє собою період повного обороту всієї суми оборотних активів, у процесі якого відбувається зміна окремих їх видів. Постійний процес цього обороту представлений на рисунку 1.

Найважливішою характеристикою операційного циклу, що істотно впливає на обсяг, структуру та ефективність використання оборотних коштів, є його тривалість [17].

Принципова формула, за якою розраховується тривалість операційного циклу підприємства, має вигляд:

$$\text{ТОЦ} = \text{ПО}_{\text{ГА}} + \text{ПО}_{\text{МЗ}} + \text{ПО}_{\text{ГП}} + \text{ПО}_{\text{ГП}}, \quad (1)$$

де ТОЦ – тривалість операційного циклу підприємства, в днях;

$\text{ПО}_{\text{ГА}}$ – період обороту середнього залишку грошових активів (включаючи їх субститути у формі короткострокових фінансових вкладень), в днях;

$\text{ПО}_{\text{МЗ}}$ – тривалість обороту запасів сировини, матеріалів та інших матеріальних факторів виробництва у складі оборотних активів, у днях;

$\text{ПО}_{\text{ГП}}$ – тривалість обороту запасів готової продукції, в днях;

$\text{ПО}_{\text{ГП}}$ – тривалість інкасації дебіторської заборгованості, у днях.

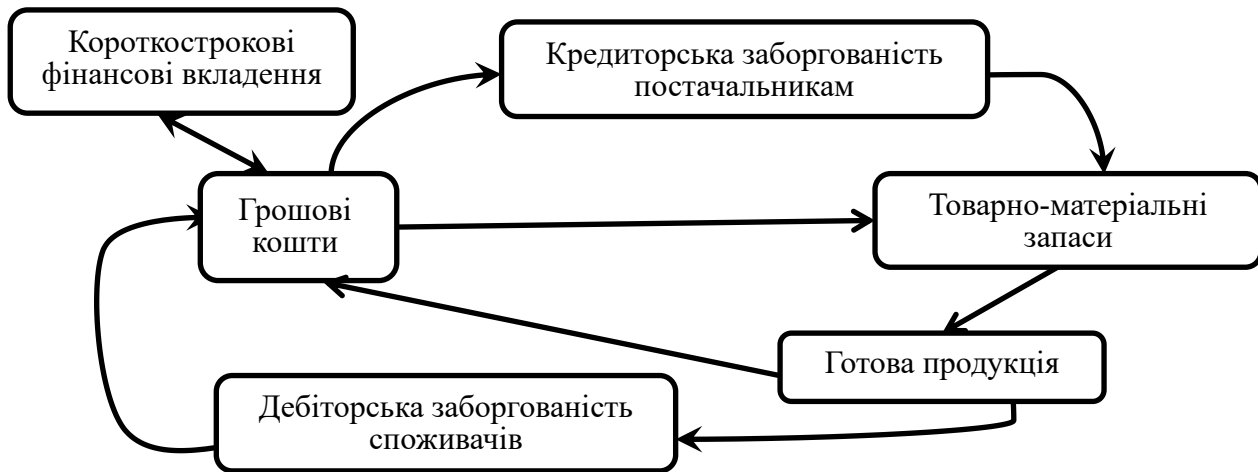

Рис. 1. Модель кругообігу капіталу підприємства

У процесі управління оборотними коштами в рамках операційного циклу виділяють дві основні його складові: виробничий цикл підприємства; фінансовий цикл (або цикл грошового обороту) підприємства.

Між тривалістю виробничого та фінансового циклів підприємства існує тісний зв'язок, який графічно представлений на рисунку 2.

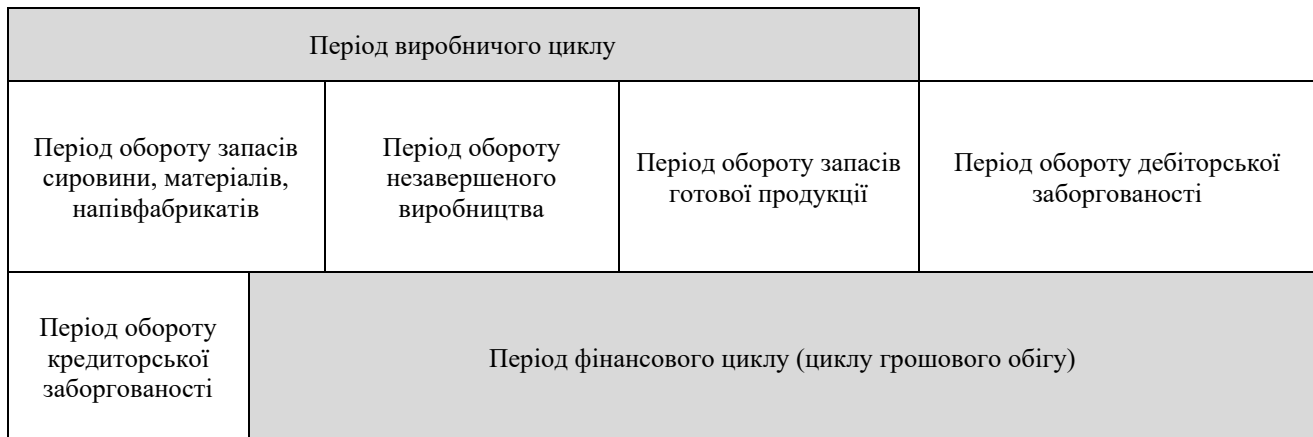

Рис. 2. Схема взаємозв'язку виробничого та фінансового циклів обігу оборотного капіталу підприємства

Управління оборотними активами також є пріоритетним і в загальній системі управління фінансами підприємства. Визначення обсягу і структури оборотних активів, джерел їх покриття і співвідношення між ними, достатнього для забезпечення довгострокової виробничої і ефективної фінансової діяльності підприємства є цільовою установкою політики управління оборотним капіталом.

Політика управління оборотним капіталом повинна забезпечити пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності і ефективністю роботи, що зводиться до вирішення таких двох важливих задач, як забезпечення платоспроможності та прийнятності обсягу, структури і рентабельності активів [18].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, проілюстровані принципові підходи до формування оборотних активів підприємства, відображаючи різні співвідношення рівня ефективності і ризику використання оборотного капіталу, в кінцевому рахунку визначають суму цього капіталу і рівень його капіталомісткості по відношенню до обсягу операційної діяльності.

До першочергових задач управління оборотними активами підприємства можна віднести підвищення швидкості та скорочення часу їх обороту, оптимізація структури, підвищення рентабельності та контроль за рівнем оборотних активів на підприємстві тощо. Оптимізувати структуру оборотних активів можна шляхом прискорення їх оборотності. За будь-яких умов намагання скоротити час оборотності коштів підприємства досягається підвищенням рівня виробничої діяльності, організацією ефективної системи збуту готової продукції, а також застосуванням сучасних видів розрахунків із постачальниками і покупцями. Саме раціональне формування та використання оборотних активів на підприємстві сприятиме підвищенню ефективності управління оборотним капіталом.

Таким чином, реалізація правильно сформованої політики управління оборотним капіталом дозволить промисловим підприємствам покращити своє фінансове становище та отримати планові

прибутки. Покращення основних показників фінансово-господарської діяльності підприємств є найпершою і найголовнішою умовою на шляху до забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави та підвищення благополуччя суспільства.

Література

1. Боровик О. А. Аналіз динаміки оборотних коштів за видами економічної діяльності / О. А. Боровик // Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць. – 2008. – Вып. 2. – С. 25–99.
2. Ватченко О. Б. Політика управління оборотним капіталом на підприємстві / О. Б. Ватченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2006. – № 1. – С. 99–101.
3. Демчук Л. А. Нормування оборотних засобів / Л. А. Демчук // Економіка АПК. – К., 2004. – № 2. – С. 56–58.
4. Вітков М.С. Основні фактори інтенсифікації аграрного виробництва в перехідний період до ринку / М.С. Вітков // Економіка АПК. – 2009. – № 2 (168). – С. 17–20.
5. Маргасова В. І. Стратегія управління оборотним капіталом / В. А. Маргасова // Вісник Національної академії. – 2013. – № 4. – С. 218–224.
6. Міценко Н. І. Фінансовий аналіз як метод діагностики фінансового стану підприємства / Н. І. Міценко, І. П. Сорока // Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць. – 2008. – Вып. 2. – С. 192–196.
7. Гетьман О. О. Економіка підприємства : навч. посіб. / Гетьман О. О., Шаповал В. М. – 2-е видання. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 448 с.
8. Степаненко С. В. Основи економічної теорії: політ економічний аспект : навч. посібник / С. В. Степаненко. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2014. – 350 с.
9. Економіка підприємства / П. П. Руснак, В. Г. Андрійчук, А. А. Ільєнко та ін. ; за ред. П. П. Руснака. – Біла Церква, 2013. – 256 с.
10. Другус Г. М. Механізм формування оборотних активів підприємства / Г. М. Другус // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2012. – № 1. – С. 370–373.
11. Зятковський І. В. Фінанси підприємств : навч. посібник / Зятковський І. В. – К. : Кондор, 2013. – 537 с.
12. Іванова М. В. Стимулювання працівників промислового підприємства щодо ефективного управління оборотними коштами / М. В. Іванова // Регіональна економіка. – 2011. – № 1. – С. 183–191.
13. Лиса О. В. Вплив структури оборотних активів на показники фінансового стану підприємства / О. В. Лиса // Экономика и управление. – 2011. – № 6. – С. 33–37.
14. Іванова Н. Ю. Аналіз беззбитковості виробництва: теорія та практика : посібник / Іванова Н. Ю. – К. : Лібра, 2009. – 71 с.
15. Попазова О. В. Економічна сутність управління оборотним капіталом / О. В. Попазова // Інвестиції : практика та досвід. – 2007. – № 5. – С. 33–36.
16. Кодацький В. П. Оцінка фінансового стану суб'єктів господарювання / В. П. Кодацький // Економіка АПК. – 2012. – № 12.
17. Роштейн Л. А. Оборотные средства в промышленности / Л. А. Роштейн. – М. : ФиС, 2006. – 93 с.
18. Ватченко О. Б. Управління оборотним капіталом підприємств / О. Б. Ватченко, І. Б. Тахмазова // Економічний простір. – 2015. – № 50. – С. 145–152.

References

1. Borovyk O. A. Analiz dynamiky oborotnykh koshtiv za vydamy ekonomichnoi diialnosti / O. A. Borovyk // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zbimyk naukovykh prats. – 2008. – Вып. 2. – С. 25–99.
2. Vatchenko O. B. Polityka upravlinnia oborotnym kapitalom na pidpriemstvi / O. B. Vatchenko // Visnyk Sumskoho natsionalnoho agramoho universytetu. – 2006. – № 1. – С. 99–101.
3. Demchuk L. A. Normuvannya oborotnykh zasobiv / L. A. Demchuk // Ekonomika APK. – K., 2004. – № 2. – С. 56–58.
4. Vitkov M.S. Osnovni faktory intensyfikatsii agramoho vyrobnytstva v perekhidnyi period do rynku / M.S. Vitkov // Ekonomika APK. – 2009. – № 2 (168). – С. 17–20.
5. Marhasova V. I. Stratehiia upravlinnia oborotnym kapitalom / V. A. Marhasova // Visnyk Natsionalnoi akademii. – 2013. – № 4. – С. 218–224.
6. Mitsenko N. I. Finansovyi analiz yak metod diahnostyky finansovoho stanu pidpriemstva / N. I. Mitsenko, I. P. Soroka // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zbimyk naukovykh prats. – 2008. – Вып. 2. – С. 192–196.
7. Hetman O. O. Ekonomika pidpriemstva : navch. posib. / Hetman O. O., Shapoval V. M. – 2-e vydannia. – K. : Tsentr uchbovoi literatury, 2010. – 448 s.
8. Stepanenko S. V. Osnovy ekonomichnoi teorii: polit ekonomichnyi aspekt : navch. posibnyk / S. V. Stepanenko. – K. : KNU im. T. Shevchenka, 2014. – 350 s.
9. Ekonomika pidpriemstva / P. P. Rusnak, V. H. Andriichuk, A. A. Iliencko ta in. ; za red. P. P. Rusnaka. – Bila Tserkva, 2013. – 256 s.
10. Druhush H. M. Mekhanizm formuvannya oborotnykh aktyviv pidpriemstva / H. M. Druhush // Visnyk Sumskoho natsionalnoho agramoho universytetu. – 2012. – № 1. – С. 370–373.
11. Ziatkovskiy I. V. Finansy pidpriemstv : navch. posibnyk / Ziatkovskiy I. V. – K. : Kondor, 2013. – 537 s.
12. Ivanova M. V. Stymuliuвання pratsivnykiv promysloвого pidpriemstva shchodo efektyvnoho upravlinnia oborotnymy koshtamy / M. V. Ivanova // Regionalna ekonomika. – 2011. – № 1. – С. 183–191.
13. Lysa O. V. Vplyv struktury oborotnykh aktyviv na pokaznyky finansovoho stanu pidpriemstva / O. V. Lysa // Ekonomika y upravlenye. – 2011. – № 6. – С. 33–37.
14. Ivanova N. Yu. Analiz bezzbytkovosti vyrobnytstva: teoriia ta praktyka : posibnyk / Ivanova N. Yu. – K. : Libra, 2009. – 71 s.
15. Popazova O. V. Ekonomichna sutnist upravlinnia oborotnym kapitalom / O. V. Popazova // Investytsii : praktyka ta dosvid. – 2007. – № 5. – С. 33–36.
16. Kodatskyi V. P. Otsinka finansovoho stanu subiektiv hospodariuvannya / V. P. Kodatskyi // Ekonomika APK. – 2012. – № 12.
17. Roshtein L. A. Obrorotnye sredstva v promyshlennosti / L. A. Roshtein. – M. : FyS, 2006. – 93 s.
18. Vatchenko O. B. Upravlinnia oborotnym kapitalom pidpriemstv / O. B. Vatchenko, I. B. Takhmazova // Ekonomichnyi prostir. – 2015. – № 50. – С. 145–152.